

Kodanikuühiskonna programm „Tugev kodanikuühiskond“ 2021–2024

Siseministerium jätkab 2002. aastal Riigikogus heaks kiidetud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (EKAK) eesmärkide ja põhimõtete elluviimist. Selleks koostati kodanikuühiskonna programm aastateks 2021–2024, mis on jätkuks¹ hetkel [kehtivale Kodanikuühiskonna arengukavale 2015–2020](#) ja varasematele arengukavadele.

Programmis täpsustatakse nelja-aastast eelarvevaadet, mis vastab tegevuspõhise riigieelarve põhimõtetele ning mis seotakse pakutavate teenustega. Programmi, meetmete ja programmi tegevuste üldosa on koostatud 2030. aastani.

Programmi üldeesmärk on tugev kodanikuühiskond ning see lähtub riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ sihtidest „Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed“, „Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud“ ning „Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik“. Eesmärgi täitmiseks on kavandatud üks meede ja viis programmi tegevust. Programmis keskendutakse kodanikuühiskonna mõju suurendamisele ja arengu toetamisele, et aastaks 2030:

- osalevad eri vanuses Eesti elanikud ühiskondlikus elus ja kodanikuhariduses
- on kogukonnad võimekad ja hoolivad
- on vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted oma eesmärkide saavutamisel võimekad ja jätkusuutlikud
- on poliitika kujundamine läbipaistev ja kaasav
- on usuvabadus kehtiva õiguskorra raames tagatud.

Programmi peamine erinevus eelmiste valdkonna arengudokumentidega on poliitika kujundamises osalemise asemel keskendumine inimeste ja kogukondade aktiivsusele.

Joonis 1. Kodanikuühiskonna programmi 2021–2024 ülesehitus.

¹ Hetkel lähtutakse programmi koostamisel kehtivast „Kodanikuühiskonna arengukavast 2015–2020“ ja EKAKist ning „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava“ valmimisel viiakse kodanikuühiskonna programm sellega vastavaks. Lisainfo programmist ja selle koostamisest www.siseministerium.ee/kodar2030.

Programmi visioon aastaks 2030

Programmi visioon: Eestis on aktiivsed, avatud, haritud ja ettevõtlikud inimesed, kes kogukondade ja vabaühenduste kaudu seisavad demokraatlike väärtuste, sidusa ning vaba ja turvalise ühiskonna eest ning võtavad vastutust ja panustavad riigi kestlikkusse. Riigis on mitmekesised läbipaistvad kodanikualgatuse toetamise võimalused ja toetatakse uusi lähenemisi ja lahendusi ning võimaldatakse kogukondadel otsuste tegemisel kaasa rääkida.

Programmi eesmärk ja mõõdikud

Programmi eesmärk: Tugev kodanikuühiskond

Programmi üldmõõdikud:

Mõõdiku nimi	Algtase (2018)	Sihttase 2024	Sihttase 2030	Allikas
Poliitika kujundamise kvaliteet		täpsustub		Uuring „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine“
Osakaal elanikkonnast, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud vabatahtlikus tegevuses	49%	50%	50%	Uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemine“
Eesti kodanikuühenduste üldine elujõulisus 7-palli skaalal (1 - kõrgeim, 7 - madalaim)	2.1	2.0	1.9	Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuur (USAID)

Poliitika kujundamise kvaliteedi mõõdik on väljatöötamisel Siseministeriumi vastutamisel koostöös asjassepuutuvate riigiasutustega.

Osakaalu elanikkonnast, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud vabatahtlikus tegevuses uuriti viimati 2019. a. Uuringust selgus, et kuue aastaga on vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal tõusnud 18% võrra ning tänane tase on Eesti puhul väga hea. Kuna tulemusi mõjutas elanikke aktiveerinud Eesti Vabariik 100 sündmused ja haldusreform, on programmis sihiks taseme hoidmine.

Eesti kodanikuühenduste² üldine elujõulisus on Ameerika Ühendriikide arengukoostöö agentuuri (USAID) indeks, mille aluseks on seitse mõõdet: seadusandlik keskkond, organisatsioonide tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus, huvikaitse ja poliitikate mõjutamine, teenuste osutamine, taristu ja avalik maine. Eesti tase on püsinud aastaid samal tasemel, mistõttu on programmis sihiks elujõulisuse märkimisväärne parandamine aastaks.

Kodanikuühiskonnana mõistetakse inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone. Kodanikuühiskonna tähtis osa on mittetulundussektor, aga vahel loetakse selle osaks ka ajakirjandust, erakondi, kohalikke omavalitsusi, usulisi ühendusi, ametiühinguid jne.

² Kodanikuühendust on programmis käsitletud sünonüümina vabaühendusele. Kodanikuühendused on kodanikualgatuslikud mittetulundusühingud.

Meede: Kodanikuühiskonna mõju suurendamine ja arengu toetamine

Meede on suunatud vabatahtlikus tegevuses osalevate elanike osakaalu säilitamisele, kogukondlike algatuste toetamisele, vabaühenduste tegutsemisvõimekuse tõstmisele ning Eesti kodanikuühiskonna üldise elujõulisuse parandamisele. Selleks pööratakse rõhku kodanikuhariduse pakkumisele ning vabatahtliku tegevuse ja annetamise edendamisele. Täiendavalt tegeletakse kogukondades ühiskondlikus elus osalemise toetamisega, et luua kodanikualgatusel lai kandepind ja panustada riigi kestlikkuse. Vabaühendustele pakutakse toetusi ja tugiteenuseid ning tegeletakse keskkonna loomisega, et võimaldada vabaühendustel ja sotsiaalsetel ettevõtetel osutada (avalikke) teenuseid. Lisaks tegeletakse kaasamise, riigi ja vabaühenduste strateegilise partnerluse edendamisega ning vabaühenduste rahastamise korrastamisega.

Meede panustab „Eesti 2035“ reformi „Suurendame valitsemise ühtsust ja tagame sujuva riigi toimimise“ elluviimisesse, võimestades Eesti inimesi ja kodanikuühendusi ning toetades neid valitsemises osalemisel.

Eestis on umbes 22 500 mittetulundusühendust ehk mittetulundusühingut (MTÜ) ja sihtasutust (SA)³. Neist umbes 800 on sihtasutused ning üle 500 usulised ühendused. Usulistest ühendustest enamik kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse. MTÜ-de arv muutus 2018. aastal, kui korteriomandi- ja korteriühistuseaduse jõustumisega sai ligikaudu 10 000 korteriühistust omaette eraõiguslikeks juriidilisteks isikuteks ega sisaldu enam MTÜ-de ja SA-de registris.

Samal ajal on iga teine Eesti elanik osalenud viimase aasta jooksul vabatahtlikus tegevuses⁴ ning 2018. aastal oli MTÜ-de ja SA-de deklareeritud füüsiliste ja juriidiliste isikute annetuste maht koos anonüümsete ja välismaiste annetustega 41 miljonit euro⁵ ning jätkab kasvu.

Meetme mõõdikud:

Mõõdiku nimi	Algtase (2018)	2021	2022	2023	Sihttase (2024)	Allikas
Osakaal MTÜ-dest, kellel on rohkem kui kolm rahastamisallikat	33% (2017)	33%	33%	33%	33%	Uuring „Kodanikualgatusel institutsionaliseerimine“
Tulumaksusoodustusega ühenduste nimekirja kuulujatele tehtud annetuste kogusumma	41 mln €	42 mln €	43 mln €	44 mln €	45 mln €	Maksu- ja Tolliamet, INF 9
Palgaliste töötajatega MTÜ-de arv ja osakaal	9625 / 24% (2019)	9625 / 24%	9800 / 25%	9800 / 25%	10 200 / 26%	Majandusaasta aruanded, sh korteriühistud
Osakaal Eesti elanikest, kes väljendavad postmaterialistlikke väärtusi ⁶	14% (2017)			täpsustub		European Values Survey

³ [Mittetulundusühingute ja sihtasutuste register 1. jaanuari 2020 seisuga.](#)

⁴ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

⁵ Kingituste, annetuste ja muude tulude kasutamise deklaratsiooni (INF 9) märgitud kingitused ja annetused.

⁶ Postmaterialistlik suhtumine on see kui inimesed arvavad, et oluline on sõnavabaduse kaitsmine ja et neil lastakse rohkem kaasa rääkida tähtsates riigiasjades. Allikas: Ainsaar, M., Strenze, T. (toim) (2019) [Väärtused kui inimvara ja nende seos ühiskonna arenguga](#). Tallinn, Tartu: Arenguseire Keskus, Tartu Ülikool. U.

Programmi tegevus 1.1: Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Demokraatliku riigina on Eestis oluline **inimeste võimestamine kodanikuna toimimise teadmistest ja oskustest**. Inimeste võimestamine kodanikena algab sellest, kuidas on inimestel võimalik oma elu kujundada, poliitikat mõjutada ning kuidas on täidetud selle eeldused ja praktikas kasutamise võimalused.⁷ Mida rohkem inimesi oma kodanikurolli pädevalt täidab, seda tugevam on demokraatia rohujuuresandil. Kodanikualgatus võib olla ka ühekordne individuaalne initsiatiiv. Hea kodanik on ka patrioot, kes on valmis oma riigi ja kaaskodanike nimel panustama. Piisav teadmiste pagas ja silmaring aitab seda teha mõjusalt, osates arvestada rahvusvahelist konteksti ja huvide mitmekesisust.

Oluline teema on **Eesti inimeste riigiidentiteet ja kodanikuteadmised ning neid edendav kodanikuharidus**⁸, mis aitab kaasa kodanike paremale osalemisele poliitikas ja oluliste otsuste langetamises. Väljaspool kooli ja koolidega koostöös pakutakse teatud võimalusi kodanikuhariduse omandamiseks – nii toimib näiteks Kogukonnapraktika programm, Ettevõtlik kool, Changemakers Academy programm, Kaubandus-Tööstuskoja programm „Tööle kaasa“, Junior Achievementi ettevõtlusõpe jpt. Samuti tegeleb kodanikuharidusega oma valdkonnas Kaitseministeerium koos Kaitseleiduga „Isamaalise hariduse programmis“. Väljaspool kooli on võimalik kodanikuharidust omandada ka osaledes noorteorganisatsioonide, -ühingute ja -volikogude töös. Samal ajal on paljud koolivälised programmid killustunud, poliitilise kodanikuosaluse teemad vähe kaetud ning kodanikuhariduse pakkumine pole seotud kooli igapäevaeluga. Oma roll kodanikuhariduse pakkumisel on ka kauni kodu, aasta küla, aasta teo, sädeinimeste, kogukondade jt tunnustamistel, mis toovad esile kogukondade rolli väärtuskasvatases ja hoiakute kujundamisel.

Eesti elanike kodanikuaktiivsuse peamine probleem on **vanemaealiste ja noorte ühiskondlikus elus osalemise potentsiaali vähene kasutamine**. Nii on Eesti noored vabatahtlikus tegevuses osalemisel teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega keskmisest pisut passiivsemad (27% võrreldes Euroopa Liidu keskmisega 31%).⁹ Samal ajal moodustavad Eesti elanikest suurima vanuserühma 50-aastased ja vanemad, kuid 55-aastaste ja vanemate kaasatus vabatahtlikku tegevusse on Eestis üks väiksemaid. Viimase 12 kuu jooksul oli vabatahtliku tegevusega seotud 4% antud vanuserühmast.¹⁰ Just ühiskondlikus elus osalemisel on Eesti vanemaealised vähemaktiivsed võrreldes teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega. Eestist madalam on näitaja veel Poolas ja Bulgaarias.¹¹

Positiivse algatusena viib MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant aastatel 2018-2020 Sotsiaalministeeriumi tellimisel ellu projekti „Vabatahtlike rakendamise koostöömudeli testimine hoolekandesüsteemis ja üle-eestiliselt rakendatava koostöömudeli väljatöötamine“,

⁷ „Kodanikusubjektsus inimeste võimestamisel“, Leif Kalev 2018; „Education for Democratic Citizenship: Development of the Theoretical Framework for Estonia and European Union, Kaarel Haav, 2010.

⁸ Kodanikuharidus on oskuste, teadmiste ja väärtushinnangute kujunemise protsess, mis toetab aktiivset ja vastutustundlikku ühiskonnaelus osalemist. Kodanikuks haritud inimene soovib, saab ja oskab oma elu juhtida, ühiskonnaelu mõjutada ja otsustes kaasa rääkida ning on seeläbi otseselt seotud vabatahtliku tegevusega. Teisisõnu on tal nii tahe, võimalused kui ka pädevus teostada end täieõigusliku kogukonnaliikmena. Kodanikuharidus ei võrdu kodakondsusharidusega, vaid selle eesmärk on toetada kogu riigi elanikkonna valmisolekut õppimiseks, elamiseks ja töötamiseks demokraatliku ühiskonna liikmena. Kodanikuhariduse kaudu taastoodetakse kodanikuühiskonda, tagades keskkonna, kus aktiivseks kodanikuks olemist väärtustatakse. Avatud Eesti Fond, 2008. [Ülevaade kodanikuhariduse hetkeseisust ja arengusuundadest](#).

⁹ [Flash Eurobarometer 455. European Youth. September 2017.](#)

¹⁰ [Tambaum, T. \(2016\), 55+ rahvastiku internetikasutus ja sotsiaalne aktiivsus. SHARE Eesti uuringu esimene ülevaade ja soovituselised eakate poliitika kujundamiseks, Tallinna Ülikool.](#)

¹¹ [Active Ageing Index 2018.](#)

kus koolitatakse vabatahtlikke, jagatakse häid kogemusi ning pakutakse abivajajatele tuge. Projekti tulemusena valmivad ettepanekud vabatahtlike töö korraldamiseks hoolekandes¹².

Kaitseliit, sealhulgas Naiskodukaitse, Kodutütred ja Noored Kotkad, pakub pikaajalise kaasumise võimalusi riigikaitsele kõigile vanuserühmadele. Kaitseliidu tegevus on suunatud laiale spektrile tegevustele – Kaitseliidu vabatahtlikud on ühiskonna tegusad liikmed, kelle kompetentside kaasamisel on võimalik tagada ühiskonna stabiilsust ja suurendada turvalisust ning heaolu.

Jätkuvalt on oluline tegeleda **eesti keelt mittekõnelevate elanike ühiskondliku aktiivsusega**. Nii on eesti suhtluskeelega inimeste hulgas vabatahtlikus tegevuses osalemise määr jätkuvalt kõrgem (52% vs. 44%) kui venekeelsetel¹³ ning vene õppekeele koolide õpilaste ühiskonnalaaste teadmiste tase jääb alla eesti õppekeele koolide omale¹⁴. Samuti on leitud, et kuigi suhteliselt suur hulk uussisserändajaid juba osaleb vabatahtlikuna mitmesugustes tegevustes, pole 45% uussisserändajatest seda teinud, kuid sooviks.¹⁵ Kaudsemalt on probleemiga seotud ka see, et võrreldes eestikeelsete ühingutega on venekeelsed passiivsemad - neil on vähem koostöösuhteid, vähem kogemusi ühiskonnale suunatud tegevustes; nad on passiivsemad toetuste taotlemisel ning nende seas on vähem omatuluteenijaid. 10% ühingutest kasutab igapäevase töökeelena inglise keelt, kuid nende võimekust ei ole eraldi seni uuritud.

Vabaühendustes tegutsevad eestvedajad väsimad ning uute järelkasv ei ole piisav. Piirkondlikelt mõttetalgutelt jooksis muustrina läbi kodanikuühiskonna liidrite väsimine ning vajadus tegeleda järelkasvuga. Seda toetab ka vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring¹⁶, kust selgus, et need, kes osalevad, teevad seda paljudes tegevustes, kuid teised mitte kuskil. Kuigi eestvedajate väsimine on sarnaselt hoiakute ja käitumise erinevusele paratamatu, saab programmiga võtta fookuse juhtimise järjepidevuse tagamiseks ning järelkasvu arendamiseks. Suure panuse järelkasvu tekkeks annab Avatud Eesti Fondi ja Vabaühenduste Liidu koordineeritav Aktiivsete Kodanike Fond (ACF).

Vajadus on tugevamalt lõimida koolivälised ja kooli tegevused ning tähelepanu tuleb pöörata demokraatlike jt kodanikupädevuste terviklikule arendamisele ühiskonnaõpetuse, õppekava üldpädevuste, läbivate teemade ning praktikavõimaluste koostöös. Teisisõnu, koolid peaksid aine- ja õppekavade kaudu praktiseerima kodanikuharidust ja osalemist ühiskonnas teadliku ja aktiivse kodanikuna. Poliitilist osalust toetava kodanikuhariduse võimalused peaksid ulatuma ka tänase keskealise ja vanema põlvkonnani. Kodanikuhariduse teadmiste levitamisse ja õppematerjalide arendamisse kaasatakse ülikoolide panus.

Aktiivne osalemine ühiskonnas puudutab ka **annetamist**. Püsiannetajate osakaal elanikkonnast on 12%¹⁷, kuid 18-60aastastest on valmis raha annetama üheksa inimest kümnest¹⁸. Iga teine Eesti elanik teinud kampaaniate käigus ühekordseid annetusi ning 40% on teinud viimase aasta jooksul mõne heategevusliku annetuse¹⁹. Viimase kuu jooksul on Eestis heategevuseks raha andnud 27% inimestest, jäädes sellega siiski maha Soomest (39%) ja Rootsist (57%)²⁰.

¹² Lisainfo <https://vabatahtlikud.ee/sotsiaal/>

¹³ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

¹⁴ „Noorte kodanikukultuur muutuvus maailmas. Eesti tulemused IEA rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringus ICCS 2016.“

¹⁵ „Eesti Integratsiooni Monitooring 2017.“

¹⁶ „Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“. Balti Uuringute Instituut 2019.

¹⁷ „Eestimaalaste valmisolek heategevuseks 2017“, Kantar Emor.

¹⁸ „Heategevusalaste hoiakute uuring 2013“, TNS Emor.

¹⁹ Saar Poll, 2016.

²⁰ CAF World Giving Index 2018.

Annetamise soodustamine aitab ühelt poolt kaasa elanike osalemisele, kuid pakub ka vabaihendustele täiendavat tuluallikat. Annetuste soodustamine aitab vabaihendustel tõsta huvikaitse suutlikkust ja viia paremini ellu huvikaitsetegevusi, sest eraldi huvikaitsetegevustele on annetusi hetkel pigem keeruline leida. Annetuste hulk, mis vabaihendused koguvad, kasvab pidevalt ning mitmed annetusi koguvad organisatsioonid on liitunud annetuste kogumise hea tavaga²¹. Vabaihenduste Liidu juhtimisel tegutseb temaatiline võrgustik, mis toetab annetuste kogujaid heade praktikate jagamisel. Hea näitena annetuskultuuri edendamiseks käivitati 2019. a üle-eestilised annetamistalgud, kus koguti ühe päevaga ligi 130 000 eurot. Suur roll on ka Töötajate Keskliidu algatusel „Annetame Aega“.

Annetamist aitavad lihtsustada mitmed keskkonnad nagu armastanidata.ee ja hooandja.ee, mis on kogunud kokku üle 5 miljoni euro. Positiivne areng on ka uute filantroopiafondide teke – 2018. aastal pandi alus Heateo Mõjufondile, esimesele strateegilise filantroopia fondile Eestis²², mida haldab Heateo Sihtasutus. Annetuste kogumise propageerimiseks on aga vaja enam tegeleda annetamise populariseerimisega ehk nii ühekordsete annetajate kui ka püsiannetajate arvu suurendamisega nii eraisikute, ettevõtjate kui ettevõtete seas.

Viie aastaga on lisandunud **vabatahtlikus tegevuses osalevaid** Eesti elanikke, kuid üha enam otsitakse nn tööampse. See eeldab Eesti vabaihendustelt ja kogukondadelt kohanemist. Vabatahtlikus tegevuses osalenud inimeste osakaal on aastatel 2013-2018 küll kasvanud 31%-lt 49%-ni, kuid regulaarsete vabatahtlike osakaal on langenud samal perioodil 34%-lt 26%-ni²³. Ka trendid mujal maailmas näitavad, et nõudlus lühiajaliste panustamisvõimaluste järele kasvab. Seega on vabaihendustel ja teistel vabatahtlike kaasajatel vaja kohaneda nn mikrovabatahtlikkusega. Samas ei saa aga unustada püsivabatahtlikke, kes on organisatsioonidele ja kogukondadele väärtuslikuks ressursiks.

On oluline, et vabaihendused hoiaksid oma sisedemokraatia tervise ja juhtimise korras, mõtestaksid **vabatahtlike kaasamise vajaduse** ning oleksid suutelised neid mistahes hetkel kaasama. Vabaihenduste rahastamise korrastatumaks muutumine, rahastustingimuste selgus, aruandluse nõuete leebus jm jätavad vabaihenduste juhtidele rohkem aega sisulisteks tegevusteks ja organisatsiooni arendustööks. Kasutamata on töötajate potentsiaal vabatahtliku tegevuse tutvustamisel oma töötajatele. Senisest enam tuleks töötajatel väärtustada töötajate osalemist erinevates kampaaniates väljaspool tööaega või luua tingimusi töötajate aja annetamiseks vabatahtlikus tegevuses oma töö ajast. Oluline on pöörata töötajate tähelepanu töötajate kaasamise otsustusprotsessides, pakkudes nii töötajatele osalusdemokraatia kogemust.

Vabatahtlike kaasamise puhul on oluline järgmisel perioodil leida ka lahendus vabatahtlike kindlustamisele ravi- ja õnnetusjuhtumite vastu nagu on tehtud vabatahtlike päästjate, abipolitseinike ja vabatahtlike merepäästjatega.

Programmi tegevuse oodatav tulemus

Teadlikud ja aktiivsed elanikud

Oodatavat tulemust aitavad oma teenuste kaudu saavutada järgmised asutused (ei planeeri teenuste raha selles alaprogrammis): Haridus- ja Teadusministeerium,

²¹ <https://heakodanik.ee/annetuste-kogumise-hea-tava/>

²² [Heateo Mõjufond](#)

²³ [„Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018“](#). Balti Uuringute Instituut 2019.

Kultuuriministeerium, Sotsiaalministeerium, Rahandusministeerium, Kaitseministeerium							
Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE							
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
Püsivabatahtlike osakaal elanikkonnast	26%	N/A	N/A	N/A	N/A	33%	Uuring „Vabatahtlikus tegevuses osalemine“
Püsiannetajate osakaal elanikkonnast	12% (2017)	X	X	X	X	20%	Annetamis hoiakute uuring
Teiskeelsete elanike osalemine vabatahtlikus tegevuses				täpsustub			täpsustub
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							
Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024	Vastutaja	Seotud osapooled	Seosed teiste programmidega ²⁴				
Analüüsitud ja uuendatud on sotsiaalainete õppekavasid demokraatia ja kodanikupädevustega	Haridus- ja Teadusministeerium						
Koostatud on analüüs ja ettepanekud tervikliku kodanikuhariduse väljaarendamiseks	Siseministeerium	Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium					
Sidustatud on noorsootöö, vabaühenduste, koolide ja ülikoolide tegevusi kodanikuhariduses	Haridus- ja Teadusministeerium						
Kogukonnapraktika programmi on levitatud koolides üle Eesti	Haridus- ja Teadusministeerium						
Erinevaid töötajate vabatahtlikku tegevust soodustavaid meetmeid on tutvustatud ja levitatud tööandjate seas	Siseministeerium	Kaitseliit					
Silmapaistvad kodanikud on tunnustatud kodanikupäeva aumärgiga	Siseministeerium						
Aasta Kodaniku aunimetus on välja antud	Kultuuriministeerium						

²⁴ Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid käesoleva programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Vabatahtlikke, nende tegevusi ja vabaühendusi on tunnustatud üleriigiliselt ja maakondlikult	Siseministeerium	Maakondlikud arenduskeskused, Kaitseliit
Vabatahtlikku tegevust ja annetamist on mängustatud ²⁵ , sh arendatud vabatahtliku tegevuse infoportaali	Siseministeerium	
Suurendatud on muukeelsete elanike valmisolekut osaleda kodanikuühiskonnas	Siseministeerium	Kultuuriministeerium
Suurendatud on vabaühenduste valmisolekut muukeelsete elanike kaasamiseks vabatahtlikena	Siseministeerium	Kultuuriministeerium
Analüüsitud on võimalusi vabatahtliku tegevuse arvestamiseks asendusteenistuses	Siseministeerium	Kaitseministeerium, Sotsiaalministeerium
Vabaühenduste püsivabatahtlike ja liikmete kaasamise mudeleid on uuendatud ning levitatud vabaühenduste seas	Siseministeerium	
Vabatahtlikus tegevuses ja annetamiskampaaniates osalemist kui meeskonnatöö formaati on levitatud tööandjate seas	Siseministeerium	
Vabatahtliku tegevuse õiguslike takistuste (sh kindlustamist puudutav) analüüs ja ettepanekud on koostatud	Siseministeerium	Rahandus- ministeerium, Sotsiaalministeerium
Annetamise kogemusi on jagatud ja annetuste kogumise oskusi arendatud	Siseministeerium	
Ettevõtete ja investorite annetuste soodustamiseks on läbi viidud maksupoliitika muutmise analüüs ja sõnastatud ettepanekud	Siseministeerium	Rahandus- ministeerium
Annetusi koguvatele vabaühendustele on pakutud tuge ja nõustamist	Siseministeerium	

²⁵ Mängustamine on mänguelementide kasutamine mittemängulises keskkonnas. Enamasti on mängustamise eesmärgiks suurendada osalejate motivatsiooni ja aktiivsust.

Programmi tegevus 1.2: Võimekad ja hoolivad kogukonnad

Kogukond on enamasti teatud piirkonnas elav teatud sotsiaalsete suhete võrgustikuga seotud inimeste rühm. Kogukonnad võivad olla ka valdkonna- või huvipõhised. Kogukonnakeskne lähenemine on arusaam ja tööviis, mille kohaselt selgitatakse välja probleeme ja leitakse neile lahendus koos sihtrühmadega (kogukondadega). Keskkel kohal on kogukondade tunnustamine oluliste osapooltena, nende võimestamine otsustusprotsessides aktiivselt osalema ning oma elu- ja toimekeskkonda kujundama. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata kogukondade võrgustamisele ja eri osapoolte koostööle.

Paljud kodanikualgatused toimuvad kogukondades, sõprus-, tutvus- ja naabruskondades. Kogukondadel on suur roll inimestevahelistes suhetes, arutelus ja ühistegevustes ning tervist toetava elukeskkonna kujundamisel. Selline tegutsemine panustab kodanikusubjektsusse, elukvaliteeti, demokraatiasse, sotsiaalsesse ja paikkondlikku sidususse, turvalisusesse jm. Kogukondadesse panustamise lisandväärtus on hea elukeskkonna kujundamine selliseks, et Eestis soovitakse elada, peret luua, lapsi kasvatada ja välismaalt kodukohta tagasi tulla. Sidusus ning vastastikune teineteisemõistmine, hoolivus ja toetamine aitavad kaasa vaimsele ja emotsionaalsele heaolule, vabatahtlikule panustamisele ja kogukondade suuremale enesesuutlikkusele. Hea elukeskkond on oluline eeldus sündivuse tõusuks, laste arenguks ning väärikalt vananemiseks..

Enamikes kohalikes omavalitsustes juba toetatakse vabaühendusi ja vabatahtlike tegevust, ent **süsteemne ja võrgustikupõhine kaasamine ning (e-)kogukondade võimestamine vajab jätkuvat arendamist ja juurutamist.** Kodanikuühiskonna võimestamiseks ja mitmekesistamiseks kohalikul tasandil on tähtis jõuda suurema hulga inimesteni. Eesti MTÜdel oli 2018. a lõpu seisuga kokku ligi 736 000 (sisaldab korduvaid liikmeid), usulistel ühendustel enam kui 420 000 liiget. Usuliste ühenduste liikmetest umbes 400 000 kuuluvad Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikutesse ning nende omaalgatusliku ja suures osas vabatahtliku tegevuse kaudu panustatakse nii kogukonna kultuurilise, haridusliku, sotsiaal- kui noorsootöö edendamisse. Kogukonna- ja valdkonnaüleseid küsimusi arutatakse ja lahendatakse ning tehakse koostööd sõltumata liikmelisusest MTÜs või usulises ühenduses.

Liikmelisus pole aga ainus kogukondade aktiivsuse näitaja, sest enamasti tegutsetakse koosloomes ja võrgustikupõhiselt. **Kogukondliku omaalgatuse soodustamine võimaldab toetada ettevõtmisi, mis ei vaja ilmingimata juriidilise keha loomist ning selle kaasnevat asjaajamist.** Aktiivsete ja võimekate kogukondade tekkele aitab kaasa pere- ja lapsesõbralike eluviiside, tervete peresuhte ja põlvkondadevahelise sidususe edendamine, koostöökultuuri, tasakaaluka poliitilise ja arutelukultuuri soodustamine, samuti eestikeelse elukeskkonna püsimine ja areng, lõimumine ning sallimatuse ja tõrjutuse vähendamine.

Ka #kuidasmekestame arutelusarjas²⁶ leiti, et mida tugevam on kohalik demokraatia ja võimekamad on kogukonnad, seda vähem inimesed maapiirkondadest linna või välismaale rändavad. Programmi raames on vaja mh pöörata tähelepanu, kuidas inimeste osalemine mõjutab kohaliku tasandi otsuseid, sest 2017. a läbi viidud uuring²⁷ toob välja trendi, kus **mõne aastaga on vähenenud noorte osakaal, kes tunnevad, et nende osalemine mõjutab kohalikku tasandit ning samal ajal tõusnud nende noorte osakaal, kes näevad, et nende osalemine aitab kaasa riigi tasandi otsustele.**

²⁶ [Kogukondlikud arutelud #kuidasmekestame](#)

²⁷ [Flash Eurobarometer 455. European Youth. September 2017.](#)

Konkreetsemalt juhiti programmi koostamisel toimunud piirkondlikel mõttetalgutel tähelepanu kohalikul tasandil levivale **usaldamatusele, kapseldumisele ning vastandumisele**. Rahvastiku vähenemine toob kaasa **potentsiaalsete aktiivsete elanike vähenemise**. Positiivse trendina saab välja tuua **postmaterialistlikke väärusi kandvate inimeste osakaalu tõusu** perioodil 2011-2018, s.o nende inimeste, kes peavad oluliseks lasta elanikel kaasa rääkida riigiasjades ning kaitsta sõnavabadust. Samas jääb Eesti oma näitajaga kuue Euroopa riigi võrdluses madalaimale kohale. Näiteks Saksamaal oli vastav tulemus 35% ja Sloveenias, Soomes ja Rootsis 26% kuni 24%, kuid Eestis vaid 14%.²⁸

Mitmed selle suuna tegevustest kajastuvad teistes arengukavades ja programmides. Näiteks panustavad elukvaliteeti paljud Heaolu arengukava tegevused, kogukondade suunal aga Maaeluministeeriumi koordineeritav LEADER meede ja Põllumajanduse ja kalanduse arengukava 2030, Rahandusministeeriumi koordineeritav „Kohaliku omaalgatuse programm“, Sotsiaalministeeriumi koordineeritav „Rahvastiku tervise arengukava“ ja Siseministeeriumi „Siseturvalisuse arengukava 2020–2030“, kus on olulisele kohale seatud igäihe väärtus, kaasatus ja panus kogukonna turvalisusesse.

Selleks, et kogukonnakeskset lähenemist ka kodanikuühiskonna arendamisel juurutada, on vajalik, et kohalik omavalitsus määratleks ja kaardistaks koos kohalike elanikega oma kogukonnad, kogukonnad valiskid oma esindajad ning KOV kaasaks neid otsustusprotsessidesse. Nii tekib platvorm mitmel tasandi koostööks, kus üheskoos kaardistatakse probleeme ning töötatakse välja lahendusi. Lisaks eelmainitule on allolevas tabelis käsitletud kogukondliku kodanikualgatuse tugevdamist ning mujal arengukavades katmata küsimusi.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Võimekad ja hoolivad kogukonnad		Oodatavat tulemust aitavad oma teenuste kaudu saavutada järgmised asutused (ei planeeri oma teenuste raha selles alaprogrammis): Maaeluministeerium, Sotsiaalministeerium, Rahandusministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE					
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
KOVide arv, kus kaasatakse küla- ja alevikuvanemaid ning toetatakse elanike enda organiseeritud tegevusi			täpsustub				Rahandusministeerium, KOVide küsitlus
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							

²⁸ [World Values Survey ja European Values Survey, Realo 2019.](#)

Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024	Vastutaja	Seotud osapooled	Seosed teiste programmidega ²⁹
Linnaliste asumiseltside tegevus on toetatud	Siseministeerium		
Külaseltside tegevus on toetatud	Maaeluministeerium, Rahandus-ministeerium		Põllumajanduse ja Kalanduse arengukava 2030, Kohaliku omaalgatuse programm
(Peresõbralikud) kogukonnad on esile tõstetud ja tunnustatud	Siseministeerium	Sotsiaalministeerium	
Kogukondades on katsetatud uusi osalemisvõimalusi, rakendatud ja levitatud on kogukonnaprojekte	Siseministeerium	Maaeluministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium	
Kogukonnakoordinaatori profiiliga ametikoht on loodud igasse maakonda	Siseministeerium	Rahandus-ministerium	Ida-Virumaa puhul Ida-Viru programm 2021-2030
Parimad põlvkondadevahelised ja kogukondade aktiveerimise koostöövormid on kaardistatud ja levitatud kogukondades	Siseministeerium	Sotsiaalministeerium	
Analüüsitud on õigusakte ning sõnastatud ettepanekud kohaliku tasandi algatuse tegutsemise lihtsustamiseks	Siseministeerium	Rahandus-ministeerium	
Hoolivust tõstvad tegevused on kaardistatud ning nende levitamise võimalusi analüüsitud	Siseministeerium		
Läbi on viidud idee- või esseekonkurssse kogukondliku aktiivsuse edendamiseks	Siseministeerium		
Kaardistatud ja analüüsitud on kogukondlike algatuste ühisrahastusvõimalusi	Siseministeerium		
Analüüsitud ja laiendatud on kogukondliku lähenemise (CLLD, kaasav eelarve) kasutamise võimalusi riigieelarveliste toetuste jagamiseks	Rahandus-ministeerium	Ministeeriumid	
Tagatud on nõustamisteenus juriidilise vormita tegutsevatele kodanikualgatustele	Siseministeerium		
Jätkatud on väärikate ülikooli vm vanemaealiste	Haridus- ja Teadus-ministeerium		

²⁹ Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

kooskäämiskohtadega koostööd
ühistegevuse leidmiseks

Kohalikul tasandil on arendatud noorte osalust	Haridus- ja Teadus- ministeerium	KOVid
Arukate külade (<i>smart villages</i>) ³⁰ algatust on levitatud kogukondades	Maaeluministeerium	Põllumajanduse ja Kalanduse arengukava 2030
Nn ühiskondliku aktiivsuse kooli katseprojekt on Ida-Virumaal korraldatud	Siseministeerium	

Programmi tegevus 1.3: Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted

Demokraatlikus ühiskonnas on oluline roll **võimekatel vabaühendustel**. Nende võimekust iseloomustab elujõulisus, sõltumatus, tulemuslikkus ja mõju ning rolli mängib välimine ja sisemine tegevuskeskkond.

Vabaühendused saab eesmärgi järgi liigitada järgmiselt: sotsiaalset sidusust loovad ja hoidvad ühendused, uudseid mõtteviise ja lahendusi rakendavad vabaühendused, ennetusega tegelevad ja probleeme leevendavad ning lahendavad (sotsiaalsed ettevõtted, teenuste osutajad, riskirühmade, vanemaealiste sotsiaalne kaasamine jt) ühendused.

Trendidest ilmneb, et tulevikus muutub vabaühendustes prioriteetsemaks **üheskoos lahenduste väljatöötamine, koostöö erinevate osapooltega, koosloome ja disainmõtlemise kasutamine**. Kasvab ka rahvusvahelise koostöö olulisus vabaühenduste töös, sest 30% vabaühendustest tegi 2018. aastal koostööd rahvusvahelises ulatuses ja üle 80% vabaühendustest tegutseb kohalikul tasandil.³¹ Samas kasvab juriidilise vormita ja võrgustikupõhiselt tegutsevate kodanikualgatuste tähtsus ja roll, mida on kajastatud aktiivsete ja võimekate kogukondade teema juures.

Vabaühenduste rolli suurenemine huvikaitstes, sotsiaalses ettevõtluses jm tegevustes toob kaasa **kõrgendatud nõudmised professionaalsusele, tegevusele ja teenuste kvaliteedile**. Näiteks on selgunud ministeeriumite ja vabaühenduste vahel strateegilise partnerluse edendamise programmis, et mitmel juhul on partnerluse tekke takistuseks just võimeka valdkondliku vabaühenduse puudumine. Rahastajatel on suuremad ootused ka vabaühenduste aruandluse korrektsusele ja sisule, läbipaistvusele ja sisemisele demokraatialle. Suurem kaasatus poliitikakujundamisse eeldab ühenduste suutlikkust tõestada, et vabaühendused tegutsevad sihtrühma huvides ja neil on ühiskonnas mõju.

Trend näitab, et toetuste osakaal ühenduste rahastamisel väheneb, seetõttu on vajalik vabaühenduste **finantsmajandusliku oskusteabe tõstmine ja tegevuste tõhustamine**, rahastamisallikate jätkuv mitmekesistamine. Senisest rohkem tuleb vabaühendustel leida lahendusi eratoetuste ja -annetuste enamaks kaasamiseks, energilisemaks avalike teenuste pakkumiseks, suuremaks omatulu teenimiseks ning liikmemaksude kogumiseks. Tähtis on ka

³⁰ Arukas küla on kombinatsioon digitaalsusest, mobiilsusest, innovatsioonist ja kohapealsete väärtuste parimast kasutamisest. Vt lisa https://www.maainfo.ee/index.php?article_id=6554&page=3265&action=article&

³¹ „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019.

edaspidi pöörata rõhku sotsiaalsele innovatsioonile, s.o. vabaühenduste oskustele leida ühiskondlikele probleemidele loovaid ja uuenduslikke lahendusi. **Rahastamisvõimaluste mitmekesisutamise** suunal võib üks lahendus olla ühiskondliku mõju osakute (*social investment bonds*) kasutuselevõtt Eestis, ent olulisem on analüüsida ja leida lahendusi, kuidas senisest enam eraraha vabakonda juurde tuua.

Liikmelisust ei peeta enam esmatähtsaks eelduseks organisatsiooni tegevustesse panustamisel. Uute liikmete otsimisega ei tegele 41% MTÜ-dest, mis on suurem näitaja kui kunagi varem.³² Samas tuleb senisest aktiivsemalt tegeleda oma praeguse liikmeskonnaga, et ühendus suudaks ajaga kaasas käia ja oma usaldusväärsuse säilitada. Üha tähtsamaks muutub **vabatahtlike kaasamine vabaühenduste tegevusse** ning vabatahtlikele tegevusvõimaluste pakkumine ning valdkondlike võrgustike loomine.

Annetamise ja annetuste kogumise roll kasvab. Annetamiskultuuri edendamine kui ka vabaühenduste annetuste kogumise võimekuse (teadmised, oskused, rakendused) tõstmine vajab sihipärast tööd ja tegutsemist. Hoiakute, suhtumiste ja nendest tuleneva käitumise kujunemine eeldab süsteemsust ning on aeganõudev, kuid sarnane probleem iseloomustab enamikke endisi Kesk- ja Ida-Euroopa riike.

Olgugi, et sotsiaalsel ettevõtlusel ega sotsiaalsel ettevõtetel pole täna Eestis ametlikku definitsiooni³³, on teada, et valdkonnas tegutseb enamik ehk 93% MTÜ vormis. Enamasti tegutsetakse Tallinnas ja Tartus, pakkudes valdavalt teenuseid ja vähem tooteid. Organisatsioonide mõistes on tegemist mikroorganisatsioonidega, kus on kuni neli inimest. Majanduslikult edukamad sotsiaalsed ettevõtted on OÜd, mis palkavad rohkem inimesi³⁴. Sotsiaalsete ettevõtete valimi kogutulu kasvas 2016. a 47% võrreldes nelja aasta taguse ajaga, ettevõtlustulu suurenes 57% ja töötajate arv 23%³⁵.

Peamised probleemid sotsiaalses ettevõtluses ei erine avalikes huvides tegutsevate vabaühenduste probleemidest. Esiteks ei ole vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted jätkusuutlikud, sest neil **puuduvad piisavad rahastusvõimalused** ning rahaline võimekus spetsialistide palkamiseks või konsultantide teenuste tarbimiseks. Teiseks **näevad vähesed vabaühendused organisatsioonivälise eksperdi või konsultandi kaasamisel lisandväärtust** ning panustavad vaid märgataval määral professionaalsetesse koolitustesse ja paremasse varustusse, kuigi üha enam oodatakse vabaühendustelt professionaalset teenust.³⁶ Samuti ei ole vabaühenduste ega sotsiaalsete ettevõtete eesmärgid alati mõõdetavad ning organisatsioonide enda mõju hindamine pole piisav.

Sotsiaalsete ettevõtete tugisüsteemid ja tehnoloogiaga kaasaskäimine on piiratud. Nii ei pruugi igast piirkonnast saada sotsiaalse ettevõtluse teemal ühtlase tasemega nõustamist, sest vastavad kogemused puuduvad. Vajadus on selleteemaliste toetuste ja rahastusvõimaluste

³² [„Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019.](#)

³³ Sotsiaalsed ettevõtted on ühiskondliku eesmärgiga organisatsioonid, mis kasutavad oma sihi saavutamiseks ettevõtlust. Sotsiaalsete ettevõtete ühiskondlik eesmärk tähendab nende otsest panustamist inimeste toimetulekusse ja heaolusse ning loodus- ja elukeskkonna soovitava seisundi püsimisse. Ettevõtlus tähendab tegutsemist majandusüksusena, st kaupade või teenuste pakkumist tasu eest püsiva tegevusena. Sotsiaalne ettevõtte võib tegutseda nii MTÜ kui OÜ vormis.

³⁴ Lepa, Naarits 2014; Euroopa Komisjoni uuring 2019.

³⁵ Andmed põhinevad konkreetsetel valimil. 2016. a valimisse kuulus 121 organisatsiooni.

³⁶ [Vabaühenduste elujõulisuse indeks 2017.](#)

ning abimaterjalide koondamiseks kesksesse portaali (näiteks vabaühenduste nõustamisportaal MAKIS)³⁷.

Probleeme on riigi või kohaliku omavalitsuse ja avaliku teenuse osutaja koostöös, mis ei ole sageli piisavalt paindlik, kui teenuse osutamise keskkond peaks muutuma. Ka on riigihangetel jätkuvalt probleemiks hinnakriteeriumi eelistamine kvaliteedi asemel. **Puudub üldine statistika, mis võimaldaks ühiskondlike probleemide ulatust ja kasutatud meetmete mõju- ja tõenduspõhisust adekvaatselt hinnata** – näiteks kui suurt muutust ühe või teise meetodi kasutamine kaasa tuua võiks.

Laiemalt ei ole sotsiaalse ettevõtluse potentsiaal ühiskonnale piisavalt tuntud. Sotsiaalsetest ettevõtetest vaid viiendik mõistab sotsiaalset ettevõtlust kui positiivse mõjuga ettevõtlust, kuid enamasti seostatakse teemat sotsiaaltöö ja vahel ka sotsiaalmeediaga. Nii ei ole ka järelikasv teadlik vabaühendustest ja sotsiaalsest ettevõttest kui karjäärivalikust.

Oluline roll vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekuse tõstmisel on Siseministeeriumi valitsemisalas tegutseval SA-l Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK), kes pakub nii rahalist kui mitterahalist tuge kodanikuühendustele, et suurendada nende tegutsemisvõimet. Lisaks pakub KÜSK tuge kodanikuühiskonda ja kodanikuühendusi arendavate tugitegevuste ning kodanikuühiskonda toetavate suursündmuste korraldamiseks. Tegutsemisajal on KÜSK andnud hoogu enam kui tuhandele algatusele ja aidanud sadadel eestvedajatel luua ühiskonnas muutusi.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Võimekad vabaühendused ja sotsiaalsed ettevõtted		Oodatavat tulemust aitavad oma teenuste kaudu saavutada järgmised asutused (ei planeeri oma teenuste raha selles alaprogrammis): Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Rahandusministeerium, Justiitsministeerium					
Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE							
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
Vabaühenduste panus SKP-sse	2%	2%	2%	2%	2%	2%	Majandus aasta aruanded
Sotsiaalsete ettevõtete müügitulu	45,6 mln € (2018)			täpsustub			Majandus aasta aruanded
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							
Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024		Vastutaja		Seotud osapooled		Seosed teiste programmidega ³⁸	

³⁷ Sellega tegeleb riigi innovatsioonitiim projektis „Ettevõtja kontaktpunkt“. Lisainfo: https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/ettevotja_kontaktpunkt.pdf

³⁸ Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Korraldatud on üleriigilisi ja piirkondlikke projektikonkursse organisatsioonide võimekuse tõstmiseks	Siseministeerium	
Korraldatud on kodanikuühendusi toetavaid tugitegevusi (sündmused, koolitused, tunnustamised, teavitustegevused)	Siseministeerium	
Vabaühenduste juhtide järelkasvu programm on ellu viidud maakondlikul ja üleriigilisel tasandil	Siseministeerium	Avatud Eesti Fond ja Vabaühenduste Liit (Aktiivsete Kodanike Fond)
Kvaliteedimärgise „Vabatahtliku sõber“ arenguprogramm on ellu viidud	Siseministeerium	
Toetusmeetmetes on katsetatud ja kasutatud uudseid lahendusi (ettevõtlus- või äriinkubaatorid, koosloome, disainmõtlemine, osalev või kaasav rahastamine, sektorite koostöö)	Siseministeerium	
Pakutud on konsultatsiooni- ja nõustamisteenust, sh ärimentorlust vabaühendustele ja sotsiaalsetele ettevõtetele	Siseministeerium	
Ellu on viidud kodanikuühenduste nõustajate kvalifikatsiooni tõstvaid tegevusi	Siseministeerium	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Välja on töötatud ja katsetatud vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete jätkusuutlikkust toetavaid finantsinstrumente (näiteks eritingimustel või soodsad laenud)	Siseministeerium	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Ühiskondliku mõju osakute (<i>social impact bonds</i>) kasutamine jm eraraha kaasamise viisid on Eestis rakendatud	Siseministeerium	Rahandus- ministeerium
Loodud on ligipääs mõjust lähtuva juhtimise (digitaalsetele) tööriistadele ja koolitustele, et tõsta tõenduspõhiste meetodite kasutamist	Siseministeerium	
Ühiskondlike probleemide mõju hindamise katseprojekt on käivitatud	Siseministeerium	Justiits- ministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Sotsiaalse ettevõtluse mõiste on täpsustatud, juriidilised takistused analüüsitud ja ettepanekud nende lahendamiseks sõnastatud	Siseministeerium	Justiits- ministeerium

Korraldatud on noortele mõeldud sotsiaalse ettevõtluse arenguprogrammid järelkasvu loomiseks	Siseministeerium
Korraldatud on sotsiaalsete ettevõtete ühiskondliku mõju tuntust tõstvaid tegevusi	Siseministeerium
Valdkondlik statistika ja muud vabaühendusi ja sotsiaalseid ettevõtteid puudutavad andmed on kogutud, analüüsitud ja avalikustatud	Siseministeerium

Programmi tegevus 1.4: Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine

Kaasamine on otsuste tegemine koos huvigruppidega, keda antud otsus mõjutab või kes panustavad vastava valdkonna arengusse. Tihti esindava huvigruppe just valdkondlikud vabaühendused ning nende võrgustikud ja liidud. Eestis on järgimiseks kaasamise hea tava³⁹, mis kirjeldab, milline on osapoolte roll kaasamise protsessis. Lisaks on ka välja antud kaasamise käsiraamat⁴⁰, mis annab suuniseid, kuidas tulemuslikult kaasata. Igas ministeeriumis tegutseb kaasamiskoordinaator, kes aitab kaasamisprotsesse kavandada ja ellu viia. Kaasamise edendamiseks toimub mitmeid koolitusi riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja vabaühenduste töötajatele.

Peamised kitsaskohad kaasamises on formaalsus ja ajaline kiirustamine, pealiskaudne eelnõude mõjude hindamine ning vabaühenduste vähene suutlikkus kiirelt reageerida ja mahukat infot töödelda⁴¹. Nii ongi probleemiks vabaühenduste erinev võimekus huvikaitsetegevusi ellu viia, kuigi huvikaitse valdkonnas ehk eesmärgiga mõjutada kedagi mingil viisil toimima tegutseb palju vabaühendusi. Huvikaitsevõimekus on samas oluline, sest vabaühendustesse koondub ekspertteadmist ja –kogemust ning mida rohkem organisatsioone, asutusi või inimesi vabaühendus oma eesmärgi nimel tööle paneb, seda mõjusamad on vabaühendused oma tegemistes.

Eesti **vabaühenduste huvikaitsevõimekus** on võrreldes teiste organisatsioonidega piirkonnas hea ning püsinud viimased viis aastat muutusteta⁴². Selleks, et valdkonda edendada ja ühinguid oma huvikaitse tegevuste elluviimisel toetada, veab Vabaühenduste Liit [huvikaitsevõrgustikku](#). KOV tasandil teostavad huvikaitset vabaühenduste ja külade ümarlauad, kogukonna- vm komisjonid, maakonna tasandil ka maakondlikes arenduskeskustes töötavad vabaühenduste konsultandid. Nii on vabaühenduste erihuvide kaitse kõrval otstarbekas tähelepanu pöörata ühenduste võimele näha ja mõista üldhuve, neid oma tegevustes arvestada ja neisse panustada. Huvikaitse suutlikkust aitavad tõsta ka annetused. Annetamist ja annetuste kogumist on kajastatud programmi tegevuses "Aktiivsed ja hoolivad kogukonnad".

³⁹ <https://www.riigikantselei.ee/et/kaasamise-hea-tava>

⁴⁰ <https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Kaasamine%20avalikus%20sektoris%20ja%20vabakonnas.pdf>

⁴¹

https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/kaasamise_ja_mojude_hindamise_uuringu_raport_2018.pdf. Vt ka „Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine“, juuni 2019. ja Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika 2014-2020 fondide rakenduskava 2014-2020 vahehindamine.

⁴² <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-csosi-2018-report-europe-eurasia.pdf>

Strateegiline partnerlus on pikemaajalisem koostöövorm ministeeriumi, allasutuse või kohaliku omavalitsuse ja vabaühenduse vahel. Strateegiline partnerlus eeldab, et sellise koostöövormiga kaasneb stabiilne rahastus, kui vabaühendus panustab vastava valdkonna arengusse või pakub kokkulepitavat teenust. Kuigi strateegiline partnerlus on järjest enam leviv ühenduste rahastamisviis – näiteks on värskest vastavat rahastusviisi hakanud kasutama Sotsiaalministeerium ning hoo on sisse saanud [strateegilise partnerluse arenguprogramm](#) – puudub täna süsteemne analüüs strateegilise partnerluse kasutamisest ja selle kitsaskohtadest. Samuti on Sotsiaalministeerium 2019. aastal läinud üle strateegilise partnerluse mudelile. Varem on strateegilist partnerlust juurutanud Siseministeerium kodanikuühiskonna⁴³ ja usuasjade⁴⁴ valdkonnas. Täiendavalt oleks aga vaja strateegilise partnerluse vorm lahti mõtestada, vajadusel kohandada ja jagada häid näiteid ka teistes ministeeriumides, allasutustes ja kohalikes omavalitsustes.⁴⁵

Vabaühenduste toetamisel on oluline, et **rahastus oleks läbipaistev, mõjus, ligipääsetav ja mõistliku halduskoormusega**. Vabaühenduste rahastamise korrastamiseks loodi 2013. aastal [juhend](#), mis annab põhimõtted ja suunised, kuidas vabaühendusi mõistlikul viisil rahastada. Vabakonna rahastamisest ja selle läbipaistvamaks muutmiseks saab ka ülevaate vastavas [keskkonnas aadressil mtyraha.heakodanik.ee](#). Peamised katsumused rahastamisel on seotud rahastuse eesmärgi ebaselguse, tulemuslikkuse hindamise, läbipaistvusega taotluste hindamise ja rahastusotsuste protsessides jms⁴⁶.

Järgmisel perioodil on oluline pöörata tähelepanu ka rahastamise läbipaistvuse teemadele kohalikul tasandil lisaks senisele ning jätkuvalle tööle ministeeriumite ja riigiasutustega.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Läbipaistev ja kaasav poliitika kujundamine		Oodatavat tulemust aitavad oma teenuste kaudu saavutada järgmised asutused (ei planeeri teenuste raha selles alaprogrammis): Riigikantselei, ministeeriumid					
Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE							
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
Ministeeriumite strateegiliste partnerite rahulolu poliitika kujundamisega						täpsustub	
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							

⁴³ Koostöökokkulepped Siseministeeriumi ja Vabaühenduste Liidu, Eesti Külaliikumise Kodukant ning Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku vahel, 20.12.2018.

⁴⁴ Koostöökokkulepe Siseministeeriumi ja Eesti Kirikute Nõukogu vahel, 21.01.2015.

⁴⁵ [Variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisest 2013-2015.](#)

⁴⁶ [Variraport vabaühenduste riigieelarvest rahastamise juhendi järgimisest 2013-2015.](#)

Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024	Vastutaja	Seotud osapooled	Seosed teiste programmidega ⁴⁷
Kaardistatud on kodanikuühiskonna kaasamise hetkeolukord KOV tasemel	Täpsustub 2021		Avatud valitsemise partnerluse tegevuskava
Suurendatud on ministeeriumites töötavate kaasamiskoordinaatorite rolli ja kompetentsi	Riigikantselei		
Tõstetud on huvikaitseorganisatsioonide võimekust huvikaitsetegevusi ellu viia ja üldhuvidesse panustada	Siseministeerium		
Kaardistatud ja analüüsitud on vabaühenduste rahastamist ministeeriumites ja KOVides ning rahastajate tegevuse vastavust rahastamise korruga	Siseministeerium	Kõik ministeeriumid	
Kaardistatud ja analüüsitud on strateegilise partnerluse mõistet ja kasutusel olevaid eri vorme ministeeriumites ja KOVides	Siseministeerium		
Korraldatud on strateegilise partnerluse koolitusi ja nõustamisi vabaühendusi rahastavatele ministeeriumite, allasutuste ja kohalike omavalitsuste töötajatele	Siseministeerium		
Vabaühenduste rahastamiskeskonna andmebaas on iga-aastaselt uuendatud	Siseministeerium		
Uuendatud ja levitatud on ühenduste rahastamise juhendmaterjali ministeeriumite, allasutuste ja kohalike omavalitsuste töötajatele	Siseministeerium		
Edendatud on vabaühenduste rahastajate koostööd	Siseministeerium		
Analüüsitud ja kaardistatud on kodanikuühiskonna rahastamispraktikad kohalikul tasandil	Siseministeerium		
Vabaühenduste ümarlaua töö on käivitatud ja avatud taotlusvoor koosloomeprojektide elluviimiseks	Siseministeerium		Ida-Virumaa puhul Ida-Viru programm 2021-2030

Programmi tegevus 1.5: Usuvabadus on kehtiva õiguskorra raames tagatud

Eesti Vabariigis on usuvabadus nii individuaalsel kui kollektiivsel tasandil tagatud nii seadusandlikul kui praktilisel tasandil ning see on leidnud kajastamist erinevates

⁴⁷ Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

rahvusvahelistes mõõdikutes. Eestis tegutseb umbes 500 usulist ühendust. Usulistest ühendustest enamik kuulub kirikutesse või koguduste liitudesse.

Käesoleva sajandi jooksul on Eestis aset leidnud mitmed religiooni puudutavad muutused. Üks selline muutus on eestlaste tagasihoidlikkus end mõne usutraditsiooniga samastada. 2000 ja 2011 rahvaloenduste andmete võrdlus osutab, et enamik kindlat usku omaks pidavatest inimestest olid rahvusvähemuste esindajad. Jätkuv on ka trend, et nooremate eestlaste vanuserühmades ei peeta usku üldiselt omaks. Usuline radikaliseerumine ei ole tänases Eestis probleem, kuid viimaste aastate vältel on kohus tuvastanud terrorismi toetamist ja rahastamist.

Usuvabaduse tagamise tegevus võtab arvesse ja rakendab teadmispõhist poliitikat ning arvestab ühiskonnas toimuvate muutustega ja seniste positiivsete praktikate kohandamisega uuenevasse olukorda. Programmi tegevus hõlmab usulisi ühendusi puudutava poliitika väljatöötamist ja elluviimist, usulistele ühendustele eraldatud toetuste kasutamise üle järelevalve teostamist ja usuvalu küsimuste analüüsimist ning muude usuliste ühendustega seotud tegevuste korraldamist.

Programmi tegevuse oodatav tulemus							
Võimekad usulised ühendused		Oodatava tulemuse saavutamiseks ei ole vajalik teiste asutuste programmidesse tegevuste planeerimine					
Võimekuse oodatava tulemuse saavutamise vahendid: RE							
Mõõdikud eesmärgi täitmise hindamiseks							
Mõõdiku nimi	Algtase 2019	2020	2021	2022	2023	2024	Allikas
Usulistele ühendustele Siseministeeriumi eelarvest läbipaistvalt eraldatud ja sihipäraselt kasutatud toetuste määr	100%	100%	100%	100%	100%	100%	Siseministeerium
Oodatava tulemuse saavutamiseks võtavad asutused seda arvesse oma teenuste kujundamisel. Programmis on kokku lepitud järgmised alatulemused, kuid osapooled võivad seada ka täpsemaid väljundeesmärke või ellu viia täiendavaid olulisi arendustegevusi.							
Olulised alatulemused perioodiks 2021–2024			Vastutaja	Seotud osapooled		Seosed teiste programmidega ⁴⁸	
Riiklikke ja omavalitsusinstituutsioone on nõustatud Eesti religioonisituatsiooni küsimustes			Siseministeerium				

⁴⁸ Need on arengudokumentid, mille raames selle programmi elluviimist toetavad tegevused ja raha planeeritakse. Märgitud on vaid need teistes arengudokumentides planeeritavad alatulemused, mille saavutamata jätmisel jääksid kodanikuühiskonna programmi eesmärgid saavutamata, ja mille puhul on seetõttu vaja teha enam koostööd.

Vastavate lepingute alusel on korraldatud kirikuvaradega seotud küsimusi	Siseministeerium
Usuühendusi on abistatud enesekorralduse teostamisel	Siseministeerium
Usuelu küsimused on analüüsitud ja üldistatud	Siseministeerium
Korraldatud on koolitused vaimulikele ja usulistele ühendustele (abielu sõlmimine, muinsuskaitse, võimekuse tõstmise)	Siseministeerium
Edendatud on usuühenduste koostööd	Siseministeerium
Osaletud on Vabariigi Valitsuse ja Eesti Kirikute Nõukogu ühishuvide saavutamiseks vajalike strateegiate väljatöötamises	Siseministeerium

Programmi juhtimiskorraldus

Programmi ajakohastatakse igal aastal riigieelarve koostamise protsessi käigus, et tagada kooskõla riigi eelarvestrateegia ning riigi rahaliste võimalustega. Programmi eelnõu esitatakse igal aastal 1. märtsiks Rahandusministeeriumile ning seda uuendatakse peale seda lähtudes riigieelarve otsustest. Programmi kooskõlastavad programmi vastutaja ja kaasvastutajad ning selle kinnitab käskkirjaga valdkonna eest vastutav minister või ministrid pärast riigieelarve seaduse vastuvõtmist.

Siseministeeriumi rahvastiku-, kodanikuühiskonna- ja perepoliitika asekanstler koordineerib programmi elluviimist ja teostab järelevalvet programmi elluviimise üle.

Programmi elluviimises osalev ministeerium koostab igal aastal oma vastutusalasasse jäävate meetmete ja tegevuste rakendamise kohta ülevaate ja esitab selle lähtudes kokkulepitud tähtajast Siseministeeriumile. Siseministeerium koostab tulemusaruande tervikdokumendi ja sh ülevaate oma vastutusalasasse jäävate võimekuste, oodatavate tulemuste ja alatulemuste kohta. Arengukava ja selle programmid vaadatakse läbi ning ajakohastatakse vajaduse korral kord aastas riigieelarve koostamise protsessi käigus. Arengukava täitmise aruandluse ja lõpparuande koostamisel lähtutakse seda reguleerivatest Vabariigi Valitsuse määrustest.

Programmis kajastatakse ka nende asutuste vastutusi, kes oma teenuste raha siin programmis ei planeeri, kuid kelle konkreetse panuseta jääks programmis nimetatud eesmärk saavutamata. Laiemate tegevuste väljatoomine, mida ministeeriumid oma haldusalas ellu viivad, võimaldab luua valdkonnast terviklikumat arusaamist ja tõhustab koostööd.

Programm avalikustatakse Siseministeeriumi kodulehel.

Programmi koostamine

Kodanikuühiskonna programmi koostamisega alustati kevadel 2018 ning seda tehti tihedas koostöös partneritega. Programmi koostamist nõustas juhtrühm, kuhu kuuluvad peale

Siseministeriumi Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Vabaühenduste Liit, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, Eesti Külaliikumine Kodukant, Haridus- ja Teadusministerium, Kultuuriministerium, Maaeluministerium, Rahandusministerium, Sotsiaalministerium, Riigikantselei, MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused, Balti Uuringute Instituut, Mõttekoda Praxis, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, Eesti Leader Liit, Junior Achievement ja Heateo Sihtasutus.

Programmi koostamiseks on toimunud järgmised kaasamistegevused:

- aprill-mai 2018: tegevuskeskkonna ning aruteluseminarid
- mai-august 2018: moodustati juhtrühm ja töörühmad, töötati läbi maakondlikud arengukavad ning käivitati kahe uuringu tellimine
- september-oktoober 2018: töögruppide kohtumised probleemide kaardistamiseks
- november-detsember 2018: piirkondlikud mõttetalgud seitsmes paigas üle Eesti
- november 2018-mai 2019: töögruppide kohtumised lahendusteede leidmiseks, selgusid uuringute tulemused
- september 2019: programmi avalikustamine ja avalik arutelu
- detsember 2019-märts 2020: programmi tegevuste kahepoolsed arutelud
- aprill 2020: programmi kooskõlastamine ministeriumite ja partneritega
- juuni 2020: programmi lõplik kooskõlastamine programmi juhtrühmas ja EKAK ühiskomisjonis, kinnitamine Siseministeriumis